HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 5 Issue 1, p. 287-310, January 2013

Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefatı

Janissary Agha Köse Mehmet and His Possessions

Yrd. Doç. Dr. Tarık Özçelik
Kırklareli Üniversitesi - Kırklareli

Öz: *XVII. Yüzyıl başlarında yeniçeri ocağında yetişen ve ocak ağalığına kadar yükselme başarısı gösteren Köse Mehmet Ağa, Sultan IV. Murat'ın iktidarının sallandığı cülus meselesinde gösterdiği sağlam duruş ile O'nun hayatını kurtarmış hem de tahtta kalmasını sağlamıştır. Ardından bir dönem padişahın sağ kolu olan Köse Mehmet Ağa, tarihimizde iyi bilinen IV. Murat'ın şedit yönetiminin icra amiri olmuştur. Ağa, yaptığı bir hatanın kurbanı olup katledilince, kendisine ait mallar müsadere edilmiştir. Köse Mehmet Ağa'ya ait muhallefât listesinde, sahip olduğu nitelikli mallar Osmanlı Devleti'nin sosyal, kültürel ve iktisadi tarihine ışık tutmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Köse Mehmet Ağa, IV. Murat, Yeniçeri Ağası, Muhallefât, Müsadere*

Abstract: *Köse Mehmed Agha was raised among the Janissary corps in the beginning of the seventeenth century and he rose to the rank of Agha of the Janissaries. When Sultan Murad IV was threatened to be deposed as the crisis of payment for the accession to the throne (cülûs) got worse, Köse Mehmed Agha saved the Sultan's life and helped him to stay on the throne as he stood with the Sultan against the Janissaries. In the aftermath, he became a trusted man of Murad IV for a while and carried out Murad's notorious coercive administration methods. Once Köse Mehmed made a mistake, he was executed and his properties were confiscated. The list of Agha's high quality possessions indicates that a high-ranking Ottoman officer could easily amass massive wealth but the result of a big mistake in a high office would be fatal.*

Key Words: *Köse Mehmed Agha, Sultan Murad IV, Janissaries, Confiscation*

Giriş

Muhallefât ve Müsadere Kavramları

Muhallefât; sözlükte "geride kalan, geriye bırakılan" manalarındaki muhallef kelimesinin çoğuludur. Metrûkât ve tereke (terike) ile eşanlamlı kullanılan muhallefât, Osmanlı hukuk sistemine göre, ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve malları demekti. Ölen kişilerin eşya ile mallarını tespit ve taksim etme işi önceleri kadılar tarafından yapılırken, zamanla bir ölçüde değişerek, kassâm adı verilen kadıya bağlı şer'i memurlara bırakılmıştır[1]. Muhallefât çalışmaları, iktisadî, sosyal ve kültürel tarihimiz yanında biyografi çalışmalarına da büyük katkılar sağlamaktadır. Zira muhallefât kayıtları, ölen kişi düzeyinde tarihî dönemin ekonomik yapısını olduğu kadar sosyal yapısını aydınlatmada da son derece mühim bilgiler

[1] Şemseddin Sami, *Kāmûs-ı Türkî,* I-II, İstanbul 1317, s. 399; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1983, s. 564-565; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, İstanbul 1978, s. 373.

sunmaktadır. Bu kayıtlardan sanat kollarını, zamanın aletlerini ve sınaî malzemelerini tespit etmek, dönemin elitinin kullandığı eşya hakkında bilgi edinmek mümkündür[2].

Osmanlı Devleti yönetimi, öteden beri çeşitli sebeplerle devlet idaresinden uzaklaştırılan kişilerin geride bıraktıkları menkul ve gayrı menkullerini zapt etmekte idi. Müsadere adı verilen bu uygulama ile vezirlerle, devlet erkânının ve memleket zenginleriyle tanınmış kişilerin malları ölümünden sonra, bazen de hayatta iken devlet adına zapt edilmiştir. Bu açıdan müsadereye konu olan mal varlığına muhallefât denir. *Halil İnalcık*, müsadere işlemini, kul sisteminin bir uygulaması olarak ele alırken, ulema sınıfından olanlar dışında devlet kademelerinde görev yapanları bu sisteme dâhil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu kimseler padişahın kölesi durumunda olduklarından, öldüklerinde veya azledildiklerinde, efendi (padişah) kölesinin malına kendi hukuku çerçevesinde el koymaktaydı[3].

Müsadere işlemi, muhallefâtı zapt edilecek olan kişinin emval ve eşyası ile alacakları ve borçlarının görevlendirilen memurlar vasıtası ile mahallinde sayılarak defterlere kaydedilmesi ile başlamakta idi. Daha sonra bu defterler merkeze getirilerek, yapılması gereken işlem konusunda emir beklenirdi. Normal yollardan 'kadı'nın muhallefâta müdahalesi, varislerden birinin başvurusu üzerine olurdu. Kadı, muhallefâtı taksim işini kassamlara yaptırır ve muhallefâtla ilgili çalışmalarından dolayı "resm-i kısmet" adıyla harc alırdı[4]. Askerîlerin muhallefâtına yönelik "resm-i kısmet" kazaskerler için toplanırdı. Bu işi mahallî kadılıklarda bulunan "beledî veya şehrî" kassamlar değil de kazasker kassamı yürütürdü. Askerîlere ait muhallefât ise devlet tarafından her durumda müsadere edilirdi[5].

Müsadere sebebi genellikle iki grupta ele alınabilir. Bunlar; devlete ve topluma karşı işlenen suçlardır. Devlete karşı olan suçlar, özellikle verilen emirlere itaatsizlik ve bundan dolayı hem toplumda hem de ordu içinde kargaşa meydana getirip, sefer zamanı isteksizliğe neden olmak, devletin idaresine bir şekilde müdahale etmiş olmak ve casusluk sayılabilir. Topluma karşı olan en önemli suç ise, özellikle taşrada yöneticilik yapan bazı kişilerin ahaliye yaptıkları baskı ve zulüm karşısında vatandaşların şikâyetleri neticesinde uygulanan müsaderelerdir[6].

---

[2] Muhallefât defterleri hakkında bkz. Halil İnalcık, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* XV/1-4 (1953-1954), s. 51-75; Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, III/5-6, (1966), s. 1-6; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988; Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995; Tahsin Özcan, "Muhallefât", *Diyanet İslam Ansiklopedisi [DİA]*, XXX, s. 406-407.

[3] Kul sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalcık, "Devlet Teşkilatında Kul Sistemi", *Doğu Batı – Makaleler II*, Ankara 2008, s. 154-168.

[4] Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 4.

[5] Geniş bilgi için bkz. H.İnalcık, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* XV/1-4 (1953-1954), s. 51-75; Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 1-6; H.Özdeğer, *a.g.e.*, s. 8-16; Cavit Baysun, "Müsadere", *İslam Ansiklopedisi [İA]*, VIII, s. 669-673; Tuncay Öğün, "Osmanlılar'da Müsadere Usulü" *DİA,* XXXII, s. 67-68; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. 295-298; Mehmed Ali Ünal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 49, İstanbul 1987, s. 95-111; Klaus Röhrborn, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere ve Mutavassıt Güçler", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi - I*, İstanbul 1979, s. 253-260; Tuncay Öğün, "Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *Osmanlı*, (Ed.Güler Eren), VI, Ankara 1999, s. 372-380; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara 1985, s. 146-162.

[6] Cahit Telci, "Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2 (Aralık 2007), s. 148.

Osmanlı idaresinde müsadere süreci, kişinin ölmesi, öldürülmesi ya da firar etmesi üzerine kişi eğer merkezde ise hemen, şayet taşrada ise durumun İstanbul'a bildirilmesinden hemen sonra, padişahın fermanı ile başlamaktadır[7]. Müsadere olunacak malların tespit ve tahrir işi ile görevli bir mübaşir tayin edilerek, yapılacak iş kendisine tarif edilip ilgili mahalle gönderilirdi. Aynı zamanda o mahaldeki kadıya da haber verilerek kendisinden mübaşir ile beraber çalışması istenmekteydi. Hizmet, liyakat, sıdk ve istikametinden emin olunup seçilen mübaşirin en önemli görevi, müsadereye konu olan malları tam manasıyla ortaya çıkarmak ve titizlikle bunların yazım işini tamamlamaktı. Böylesine önemli ve güvene dayalı olan mübaşirlik görevine genellikle dergâh-ı âli kapıcıbaşıları (ser bevvâbîn-i dergâh-ı âli)[8] seçilmekteydi. Bununla beraber ruznâmçe-i evvel, silahşorân-ı hassa, hâcegân-ı divân-ı hümayûn ve gedikliyân-ı dergâh-ı âli gibi görevlerde bulunanlardan da mübaşir seçimi yapılmaktaydı[9]. Müsadere olunacağı için koruma altına alınan mallar taşrada ise, mübaşirin oraya ulaşmasının akabinde herkesin huzurunda mühürler kırılarak sayım işine başlanmaktaydı. Sayım sürecinde, malların tek tek tespit edilip kaydedileceği defteri onaylayacak olan kadı da bulunurdu. Aynı şekilde malların cinslerinin, kalitelerinin ve değerlerinin tespit ve tayini için bölgenin imkânları dâhilinde bilirkişi (dellâl, ehl-i hibre) de hazır bulunmakta idi. Onlar da malların kalitesini ve değerini doğru tayin edebilen, yani sıradan bir kuşakla seraser kuşağı tefrik edebilen, eşyaların kıymetini isabetle tespit edebilen kimselerdi. Ancak taşrada her zaman böyle vasıflı, ehliyetli kimseler bulmak mümkün olamayabilirdi. Bundan dolayı mübaşirlik görevine çoğunlukla dergâh-ı âli kapıcıbaşıları içinden biri seçilmiştir. Çünkü bunlar padişahın bulunduğu yerde yani sarayda yaşadıklarından hem bilgi ve görgü sahibi olmaları hem de sıdk ve istikametleri, nasıl iş gördükleri malum kişilerdi[10].

Malların sayım ve yazımı bulundukları yer tarif edilerek *-filan odada, sepet derununda, meşin kaplı sandıkta, meşin kaplı tahta sandıkta, beyaz tahta sandıkta, sepet sandık, tahta sandık, hurc derununda, hurc derununda kıl torba içinde gibi-* kaydedilmekte ve yerine konmaktaydı[11]. Bu da malların ve eşyaların sınıflandırılması ile kontrolü açısından son derece önemli bir uygulamaydı.

Müsadere olunan malın, taşradan İstanbul'a nakli meselesi de tamamen el konulan emvalin değeri ile ilgiliydi. Eğer nakledilecek mal ve eşya taşıma masraflarını karşılayamayacaksa, yükte hafif pahada ağır olan eşya haricindekiler bulunduğu mahalde satılarak, bu satıştan elde edilen gelir İstanbul'a gönderilmekteydi. Mal ve eşyaların taşınmasında tercih edilen yol ise bazen denizyolu bazen de karayolu olmaktaydı[12].

Yeniçeri Ağalığı

Yeniçeri ağası, Yeniçeri Ocağı'nın başı olup, Acemi Ocağı'nın da âmiri sayılırdı. Yeniçeri ağaları 1451 senesine kadar silsile-i merâtibe uygun olarak ocaktan seçilirlerken, sonraları sekbanbaşılardan tayin edilmiştir. Ancak, 1515'ten başlayarak padişahın şahsi itimadını kazanmış saray mensupları arasından da atamalar yapılmıştır[13]. Zira yeniçerilerin yaptıkları türlü serkeşlikler ve aşırılıklar sebebiyle ocaktan gelen ağalara karşı pek güven kalmadığından, saray içinde itimada layık ağalardan yeniçeri ağası tayin edilmeye

[7] Cahit Telci, *a.g.m*, s. 149.
[8] Geniş bilgi için bkz. M.Z.Pakalın, *a.g.e* , II, s. 167-169.
[9] Cahit Telci, *a.g.m*, s. 151-152.
[10] Cahit Telci, *a.g.m*, s. 152-153.
[11] Cahit Telci, *a.g.m*, s.153-154.
[12] Cahit Telci, *a.g.m*, s.161.
[13] Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", *İA, XIII,* s. 388.

başlanmıştır. Bir asır kadar süren bu kaidenin XVII. yüzyılın başlarından itibaren bozulduğu görülmektedir [14]. Bu tarihlerden itibaren kul kethüdalığından, zağarcıbaşılıktan ve hatta çuhadarlıktan yeniçeri ağalığına atananlar olmuştur. Bu dönemde yeniçeri ağası olan kul kethüdalarından biri de Köse Mehmet Ağa'dır[15].

Yeniçeri ağasının altında sırasıyla sekbanbaşı, kul kethüdası, zağarcıbaşı, saksoncubaşı, turnacıbaşı, haseki ağalar ve başçavuş vardı. Daha aşağıda ise deveciler, yayabaşılar, muhzırbaşı, kethüda yeri ve bölükbaşılar gibi ikinci derece ocak zabitleri gelirdi. Bu hiyerarşik sıra zamanla değişmişse de ocakta terfi genellikle bu hiyerarşiye uygun olarak mevcut görevlilerin bir üst rütbeye yükselmesi şeklinde olurdu. Yeniçeri ağası, aynı zamanda merkez teşkilatının en yüksek rütbeli askeridir[16]. Sefer işleri dışında en önemli vazifesi İstanbul'un güvenlik ve asayişinden sorumlu olmasıdır. Bundan dolayı yeniçeri ağaları, maiyetinde bir heyetle ve falakacılarıyla zaman zaman İstanbul'da kol gezerek ortalığı teftiş eder ve asayişi sağlamaya çalışırlardı. Ağa, devriye gezerken kanuna ve nizama aykırı harekette bulunanları yakaladığı zaman asker ise mensup olduğu kışlasına gönderip, amirleri vasıtasıyla cezalandırır, asker değilse kendisi falaka ile dövdürür veya hapsettirirdi. İdam edilecek olan şahısları yakaladığı zaman eğer o adam ocaktan değilse sadrazama gönderirdi. Ocaktan ise kendisi hapseder ve katletmek lazım gelince sadrazamdan müsaade ister veya hükümdardan fermanını alırdı. İstanbul yangınlarının söndürülmesi işi de yeniçeri ağasının sorumluluğundaydı ve bizzat bu yangınlara nezaret ederdi[17]. Ayrıca kasapbaşı ile et fiyatlarının tespitinde de görev almıştır[18].

Yeniçeri Ocağı ile ilgili davaları dinlemek ve ocağın işlerini görmek için onun başkanlığında "Ağa Divanı" adıyla bir divan toplanırdı. Ağa, seferde olduğunda hemen her zaman payitahtta kendisine sekbanbaşı vekâlet eder, yeniçeri kâtibi hariç ocak dâhilindeki azil ve tayinler, ağanın arzıyla olurdu[19].

Kanunnamelerde tespit edilebildiği kadarıyla Yeniçeri ağasının Divan-ı Hümayun'un asli üyeleri arasında olduğu görülür [20]. Yeniçeri ağası vezir rütbesinde ise Divan-ı Hümayun toplantılarına katılır, değilse katılmazdı. Toplantı sonunda Arz Odası'nda padişaha ocakla ilgili bilgiler verirdi. Vezir payeli ağalara "Ağa Paşa" denirdi. Yeniçeri ağası İstanbul'da Ağakapısı denilen yerde otururdu. Ağalığa tayini münasebetiyle öteki ocak ağalarından, kanuni bir hak olarak caize adı altında envai çeşit hediyeler alan ağanın, sadrazama caize vermesi de yine kanun gereğiydi. Yeniçeri ağası (on altıncı yüzyıl sonlarına kadar) gözden düşüp de ağalıktan çıkarıldığı zaman genellikle Kastamonu sancak beyliğine gönderilirdi. Ağa terfi ederse beylerbeyi veya kaptan-ı derya olurdu. Daha sonraları kanun ve teamüllere pek riayet edilmediğinden vezir hatta veziriazam tayin edildikleri de olmuştur. Yeniçeri ağalarının azil ve tayini 1593'e kadar doğrudan doğruya padişaha aitken, bu tarihten itibaren veziriazamlara intikal etmiştir[21].

Yeniçeri ağasının resmî kıyafeti, arkası kırmızı saten veya sırmalı kadifeden yapılmış diğer kısımları da aynı renkten mamul bir elbisedir. Divana giderken başına mücevveze

---

[14] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, Ankara 1988, s. 178.
[15] İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 178.
[16] Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", *Osmanlı Devlet ve Medeniyeti Tarihi*, I, (Ed.Ekmelleddin İhsanoğlu) İstanbul 1994, s. 340.
[17] İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 187-190.
[18] Mücteba İlgürel, *a.g.m.*, s. 388.
[19] İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 179-180.
[20] Mücteba İlgürel, *a.g.m.*, s. 388.
[21] İ.H. Uzunçarşılı, a.*g.e.*, s. 180-186., Abdülkadir Özcan, *a.g.m.*, s. 341.

denilen serpuş ve arkasına seraserden yapılmış üst elbisesi ve iç kaftanı giyerdi. Merasim haricinde normal günlerde kırmızı çuhayla kaplı vaşak samur kürk giyip, başına sarık sarardı[22].

Köse Mehmet Ağa'nın Tarihi Bir Kişilik Olarak Ortaya Çıktığı Dönem

IV. Murat'ın padişah olduğu dönem, Osmanlı Devleti'nin en buhranlı ve karışık dönemlerinden biridir. Bu dönemi böylesine istikrarsız hale getiren özelliklerin başında; IV. Murat'ın çocuk yaşta ve ağabeyi II. Osman'ın katlinden kısa bir süre sonra tahta çıkması, annesi Kösem Sultan'ın vesayeti altında olması ve annesinin devlet yönetimine müdahalesi, Abaza Mehmet Paşa'nın isyanı ve Bağdat'ın İran tarafından işgali sayılabilir. Bütün bunların yanında en önemli mesele olarak, yeniçerilerin isyanları görülmektedir. IV. Murat'ın saltanatının öncesinde ve sonrasında çıkarılan bu isyanlar devleti çok sıkıntılı durumlara düşürmüştür. İstanbul, II. Osman'ın katlinden (1622) IV. Murat'ın yönetimi tam anlamıyla ele geçirmeye başladığı (1632) zamana kadar, on yıl boyunca yeniçeri ve sipahi tahakkümü altında yaşamıştır. Sultan'ın yaşı ilerledikçe, devlet idaresinin annesi Kösem Sultan ve Kızlar Ağası Mustafa Ağa tarafından yürütülmesi kendisine ağır gelmeye başlamıştı. Yaradılış olarak kuvvetli bir iradeye sahip olan padişah -iyi bilindiği üzere- ara sıra tebdil-i kıyafet şehirde dolaşarak meydana gelen her şey hakkında bilgi sahibi olmaya çalışıyor, böylece yavaş yavaş kendisini iktidara hazırlıyordu. IV. Murat'ın devlet idaresini tam anlamıyla eline geçirmesinin başlangıç noktası, Hüsrev Paşa'nın[23] veziriazamlıktan azledilmesi ile başlar. Sultan, Hüsrev Paşa'yı görevden alıp yerine -ikinci defa olarak- 29 Rebîülevvel 1041'de (25 Ekim 1631) tarihinde Hafiz Ahmet Paşa'yı atamış, aynı anda Hasan Halîfe de yeniçeri ağası olmuştu[24]. Bunun akabinde Hüsrev Paşa taraftarı olan askerler ile zorbaların, veziriazam olmak isteyen kaymakam Topal Recep Paşa tarafından Hafız Ahmet Paşa aleyhine kışkırtılması sonucu, büyük bir isyan meydana gelmiştir. Hüsrev Paşa, Abaza Mehmet Paşa İsyanını bertaraf etmesine rağmen, Bağdat kuşatması başarısızlıkla sonuçlanmış (1629) ve Paşa önce Musul'a, sonra Mardin'e ve bilahare Diyarbekir'e çekilmişti. Bu cephedeki başarısızlıklar üzerine Hüsrev Paşa azledilerek Hafız Ahmet Paşa yeniden veziriazamlık makamına getirilmiştir.

İsyancılar, 16 Receb 1041'de (7 Şubat 1632) Atmeydanı'nda toplanıp üç gün arka arkaya saraya giderek Hüsrev Paşa'nın azline sebep olarak gördükleri Sadrazam Hafız Ahmet Paşa, Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahya Efendi, Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe ve Musâhib Mûsâ Çelebi olmak üzere padişahın en yakın adamlarından on yedi kişinin başlarını istemişlerdi[25]. IV. Murat, onlara direnmesine ve soğukkanlı davranıp oyalamasına rağmen emellerine ulaşmışlar, tahttan indirilme tehditleri ve Topal Recep Paşa'nın ısrarları sonucu durumun vahametini anlayarak asilerin isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Çok sevdiği Hafız Paşa'nın zorbalar tarafından katline şahit olunca da intikam almaya yemin edip ağlayarak dairesine çekilmiştir[26]. Padişah'ın çok sevdiği Hafız Ahmet Paşa'nın öldürülmesi üzerine

[22] İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 189.

[23] Hüsrev Paşa, yeniçeri ağalığından veziriazamlığa terfi ettiğinden yeniçeriler arasında nüfuzlu bir idarecidir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, 2. Kısım, Ankara 1982, s. 382-384.

[24] Mustafa Naîma, *Tarih-i Naîma*, III, İstanbul 1280, s. 75; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, II, İstanbul 1287, s. 139.

[25] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 80.

[26] Mustafa Naîma, *a.g.e* , s. 84-85; Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s. 140; Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi, *Tarih*, II, (Haz. Ziya Yılmazer), Ankara 2003, s. 971; Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, II, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992, s.393-394; Mehmet Halife, *Tarih-i Gılmânî* (Haz.Kamil Su), Ankara 1986, s.12.

Recep Paşa sadrazamlığa getirilmiştir.

IV. Murat'ın bu isyandan sorumlu gördüğü Hüsrev Paşa'nın üzerine Murtaza Paşa'yı gönderip öldürtmesi, yeniçeri ve sipahi zorbalarının bir kez daha sarayı basmalarına yol açmıştı. 19 Şaban 1041'de (11 Mart 1632) Hüsrev Paşa'nın başının geldiği haberi yayılınca ertesi gün yeni bir isyan daha başladı. Atmeydanı'nda toplanıp saraya yürüyerek padişaha ayak divanı yaptıran ve burada Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe, Musâhib Mûsâ Çelebi ile Başdefterdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesini isteyen zorbalar, bununla da yetinmeyip padişaha itimatlarının kalmadığını ve hakarete varan sözler söyleyip şehzadeleri (Bayezid, Süleyman, Kasım, İbrahim) görmek üzere Bâbüssaâde önüne çıkarttırdılar. Şehzade Bayezid ile Süleyman öne çıkarak, bu hareketlerinin kendi hayatları için tehlike arz ettiği yolundaki sözleri hiçbir tesir yapmadı. Nihayet zorbaların şehzadeler için Sadrazam Topal Recep Paşa ve Şeyhülislâm Ahîzade Hüseyin Efendi'nin kefaletini kabul etmesiyle IV. Murat şimdilik bu badireyi atlatabilmişti. O Cuma günü (12 Mart 1632) çarşılar açılmamış, halk sokağa çıkmamış, camilerde Cuma namazı kılınmamış ve bu sükût tam üç gün sürerek İstanbul'un günlük hayatı felç olmuştu[27].

Ancak karışıklıklar yine devam etti. İki gün sonra (14 Mart 1632) yeniçerilerle sipahiler, Defterdar Mustafa Paşa ve Hasan Halîfe ile Topal Recep Paşa'nın kendisine rakip gördüğü ve IV. Murat'ın çok sevdiği Musâhibi Mûsâ Çelebi'yi de isteyerek yine ayaklandılar. Sonunda Hasan Halîfe, Defterdar Mustafa Paşa ve hayatının kurtulabilmesi hususunda padişahın Topal Recep Paşa'ya emanet edip Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa Paşa'nın da kefil olduğu Musâhib Mûsâ Çelebi saklandıkları yerlerde bulunup öldürülerek Atmeydanı'ndaki ağaca asıldı[28]. Bütün bu yaptıklarının günü geldiğinde Sultan tarafından intikamının alınacağından emin olan zorbalar, onu tahttan indirmeyi düşünmeye başlamışlardı.

Köse Mehmet'in Yeniçeri Ağalığı

Köse Mehmet Yeniçeri Ocağı'nda yetişmiş, zağarcıbaşılıktan kul kethüdalığına yükselmiş ve Ramazan 1041'de (Mart-Nisan 1632) yeniçeri ağası olmuştur[29]. Hüsrev Paşa ordu ile birlikte 18 Şevval 1038'de (10 Haziran 1629), -yukarıda bahsi geçen- Bağdat seferine çıkarak Kerbela, Necef ve Hille kalesini ele geçirmiş, bölgedeki aşiretleri itaat altına almıştı[30]. Ardından 22 Ramazan 1039'da (5 Mayıs 1630) Mihriban Kalesi de zapt edilmişti[31]. İşte Köse Mehmet Ağa, Mihriban Kalesi'nin fethinde gösterdiği azim ve gayreti neticesinde birçok asker gibi taltif edilerek zağarcıbaşı[32] iken, vazifesinde ihmali görülen Karakaş Mehmet Ağa'nın yerine kethüda beyliğine (kul kethüdalığı[33]) terfi ettirilmiştir[34]. Bu tarihten itibaren ocağın üçüncü büyük kumandanı ve yeniçeri ağasının yardımcısı olarak görevine devam etmiştir.

---

[27] Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler,* İstanbul 1964, s. 204-207; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, 1. Kısım, Ankara 1983, s. 184-185.

[28] Kâtip Çelebi, *a.g.e.,* s. 140-141; Peçevî İbrahim Efendi, *a.g.e.,* s. 395-396; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 207-209; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 185.

[29] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* IV, İstanbul 1311, s. 156.

[30] Ziya Yılmazer, " Murad IV ", *DİA,* XXXI, s. 178.

[31] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi ,* III, İstanbul 1961, s. 345-346; Peçevî İbrahim Efendi, *a.g.e.,* s. 386-387.

[32] Zağarcıbaşı: "Yeniçeri Ocağı'nın altmış dördüncü ortasının kumandanına verilen addır. Kethüdadan sonra ocağın en yüksek rütbeli ağası olan zağarcıbaşılar, av için hükümdara mahsus av köpekleri beslerlerdi." Bkz. M.Z.Pakalın, *a.g.e* , III, s. 645-646; Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I,* Ankara 1988, s. 199-201.

[33] Kul Kethüdası: " Yeniçeri ocağının büyük zabitlerinden birinin ünvanı idi. Bunlara, "ocak kethüdası", "kethüda bey" de denirdi. Yeniçeri ağasıyla sekban başıdan sonra gelen kul kethüdası aynı zamanda

IV. Murat'ın sevip güvendiği adamları Musâhib Mûsâ Çelebi ve Başdefterdar Mustafa Paşa ile birlikte yine çok sevdiği eski musâhibi Yeniçeri Ağası Hasan Halîfe[35] 14 veya 15 Mart 1632'de feci şekilde katledilmişlerdi. Hasan Halîfe'nin öldürülmesi üzerine padişah tarafından boşalan ocak ağalığına hali hazırda kul kethüdası olan Köse Mehmet Ağa tayin edildi[36]. Saraydan çıkma Hasan Halîfe'nin yerine ocaktan çıkan ve çekirdekten yeniçeri olan Köse Mehmet Ağa, bu makama gelene kadar yeniçeri neferlerini hep hoşnut tutagelmiş ve neferin gönlünü kazanmıştı[37].

Köse Mehmet Ağa'nın yeniçeri ağası olduğu zaman dilimi hem IV. Murat iktidarının hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun en istikrarsız dönemlerindendir. Aynı zamanda Sultan IV. Murat'ın akıbetinin de belli olacağı bir dönemdi. Çünkü asilerin istediklerini yapmalarına mani olacak ne bir kimse ne de bir kurum vardı. Yukarıda da belirtildiği üzere, isyancılar meydana gelen bu olayların padişah üzerinde yapacağı etkileri hesaba katarak zamanı geldiğinde onun muhakkak kendilerinden intikam alacağını tahmin ediyorlardı. Eğer Sultan IV. Murat'ın iktidarı devam ederse, bundan sonra kendilerine hayat hakkı tanımayacağını görüp, onu tahttan indirerek yerine şehzadelerden birini çıkarmayı düşündüler[38]. Sipahi zorbaları bu düşüncelerini içlerinde büyük nüfuz sahibi ve isyanın elebaşlarından olan Rum Mehmet'e açmışlar, ama ondan bekledikleri desteği alamamışlardı. Rum Mehmet; şimdiye kadar istediklerini elde ettiklerini, ortaya atılan ve büyük bir kaosa sebep olabilecek bu isteğin Osmanlı Devleti'nin de yıkılmasına neden olabileceğini ifade ederek, kabul etmemiştir. Rum Mehmet'ten bekledikleri desteği alamayan ve bu işi kendi başlarına halledemeyeceklerini iyi bilen sipahi zorbalarının, yeniçerilerle ittifak etmeleri tek çıkar yol idi. Kendi aralarında kesin karar verdikten sonra, Yeniçeri Ocağı'nın komutanı ile görüşmeye gittiler. Belki de tarihin seyrinin değişebileceği yani IV. Murat'ın tahttan indirilebileceği şartların oluştuğu bir zamanda, Köse Mehmet Ağa'nın duruşu çok önem kazanmıştı. Yeniçeri neferlerinin de Ağa'sına tabi olduklarını söylemeleri ile ocakta tek söz sahibi olan Köse Mehmet Ağa, istese bu ittifakla padişahı hal' edebilecek güce sahipti. Ama O, Sultan IV. Murat'a sadakatle bağlı kalmış ve sipahi

ağanın muavini idi. Kul kethüdaları zamanla sekban başılıktan daha fazla itibar kazanmış ve tamamıyle yeniçeri ağasının muavini yerine geçmiştir." Bkz. M.Z.Pakalın, *a.g.e* , II, s. 317-319; Ayrıca bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 195-198.

[34] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 22.

[35] Reşad Ekrem Koçu, Hasan Halîfe'yi Naîma Tarihi'nden yararlanarak şöyle anlatmıştır: "…*Sultan Murad'ın has yârânından bir nevcivan olan Hasan Halîfe'yi yeniçeri ağası tayin edip ocağın başına geçirmesi gözü sadrazamlıkta olan Receb Paşa'yı fevkalade endişeye düşürdü. Gençlik ve güzelliği zekâ, zarafet ve nezaket ile de tezyin etmiş olan Hasan Halîfe padişahın gayetle makbul musâhibi , nedîmi idi. Sultan kendisinden öylesine hoşnud idi ki bir ihsânı şâhâne olarak Boğaziçi'nde Bebek Bahçesinin tapu senedi verilmişdi, o zamanlar Bebek Bahçesi denilen yer, gerisindeki tepeleri kaplayan korularla beraber zamanımızın Bebek Köyü'dür; Hasan Halîfe bu cennet misâli yerde [deryâya nâzır bir sarayı zîbâ ve kasrı bîhemtâ] yaptırmıştı. Yeniçeri Ağalığı ile saraydan çıktığında da kendisine şehir içinde bütün mülûkâne eşyası ile mîrî bir saray tahsis edilmişti. Bu aşırı iltifatları ve ihsanları ve bu ikbal ve ihtişamı çekemeyenler çok idi, fakat Receb Paşa'nın endişeleri başka yönden idi, Hasan Halîfe'nin Yeniçeri Ağalığından sadrâzam makamına atlamasını pek yakın görüyordu. Sultan Murad'ın bu genci, Kanunî Sultan Süleyman'ın Pargalı İbrahim Paşası gibi sadrâzamlığa hazırladığı belliydi…*" Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 196-197; Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 95.

[36] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 96; Kâtip Çelebi, *a.g.e.*, s. 141; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 209-210.

[37] Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 212.

[38] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 99-100.

zorbalarını da ürkütmeden, onlara padişah değiştirmenin, önü alınamaz işlere sebep olacağını uygun bir dille anlatarak, bu teklifi şiddetle reddetmiştir[39].

Bundan böyle Köse Mehmet Ağa, günde birkaç sefer gizlice saraya gidip padişah ile bir araya gelerek, dışarıda olup bitenleri vakit kaybetmeden ona arz ediyordu. Güçlükle önlediği hal' işini anlatırken de bu gibi tertiplerin arka planındaki ismin Topal Recep Paşa ve Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa Paşa olduğunu ayrıntıları ile arz etmişti. Bu arada Rum Mehmet'in de cülûs meselesindeki muhalefetini padişaha aktarmıştı. Hem Köse Mehmet Ağa, hem de Rum Mehmet'in sipahi zorbalarına karşı muhalefetleri Harem-i Saray-ı Hümâyûn çevreleri tarafından bilinmekteydi. Doğrulukları ve sadakatlerinden dolayı padişah tarafından pek çok ihsana mazhar oldular[40].

Bütün bu meydana gelen gaileler, hicrî 1041 yılının Receb ve Şaban aylarında (Şubat ve Mart 1632) vuku bulmuştu. Padişahın bütün suçları bağışladığına dair bazı söylentiler yayılınca gergin hava biraz yatışmıştı. Ancak yine de İstanbul'da kargaşa ve asayişsizlik had safhada idi. Ramazan ayının ilk gününden itibaren (22 Mart 1632) bir kısım yeniçeri, sipahi ve sipahi kılığındaki şehir eşkıyaları bir araya gelerek türlü rezillikler ve şenaatler işleyerek şehirde terör havası estirdiler. Bunlar, yaptıkları türlü rezillikler yanında heykeller, kuklalar yapıp sokaklara kandillerle yer mahyaları kurmuşlar, arkalarında bir sürü kalabalıkla davul zurna sesleri içinde İstanbul sokaklarını dolaşmaya başlamışlardı. Kuklalarını, çengilerini ve köçeklerini oynatıp İstanbul halkından zorla seyir ve eğlence parası adı altında haraç topladılar. Haraç vermek istemeyenleri evlerini yakmakla tehdit ettiler. İstanbul'da o zamanlar orta-üst gelir seviyesine sahip bütün haneleri dolaşarak çok büyük bir servete sahip oldular[41]. Bunlar yetmiyormuş gibi Ramazan Bayramı'nda, devlet adamlarına musallat olmakla kalmamışlar, küstahlıkları padişaha ve annesi Kösem Sultan'a kadar da ulaşmıştı[42].

Bayram geçtikten sonra, elebaşları haricindekiler geldikleri yerlere geri döndüler. Geriye kalan zorbaların yeni talepleri, mansıp ve görev almak için çıkardıkları karışıklıklar, ulufe istekleri Topal Recep Paşa'yı da zorlamaya başladı. Durum bu safhada iken IV. Murat doğrudan kendi otoritesini kurmak için harekete geçti. Köse Mehmet Ağa'nın sadakati ve gayreti sayesinde yeniçerileri kendi tarafına çeviren padişah[43], öncelikle zorbalaşan devlet adamlarını bertaraf etmek, bilhassa şahsen nefret ettiği ve yalnız İstanbul'daki isyanlarla değil, Anadolu'daki bazı ayaklanmalarla da ilişkili gördüğü Recep Paşa'yı ortadan kaldırmakla işe başladı. IV. Murat'ın hal'i meselesinde zorbalara karşı koyan ve buna asla rıza göstermeyen Köse Mehmet Ağa, padişahın güvendiği en yakın adamlarından biri olarak, onun huzuruna teklifsiz çıkabiliyordu. Ona, meydana gelen bu karışıklıkların arkasındaki ismin Topal Recep Paşa olduğunu bildirmişti. Neticede bütün isyan hareketlerinin Recep Paşa'nın başı altından çıktığına padişahın şüphesi kalmamıştı[44]. Bunun üzerine Sultan IV. Murat, 28 Şevval 1041'de (18 Mayıs 1632) dîvan toplantısından sonra onu huzuruna çağırtarak öldürtmüş, onun yerine

---

[39] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 100-101; Reşad Ekrem Koçu, a.*g.e.,* s. 211-212.
[40] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 100-101; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 212.
[41] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 101-103; Naîma Efendi gelişmeleri şöyle anlatmaktadır; "*…nice erâzil ve bî-edeb câhiller ramazan günleri nakz -ı savm ve ekl ve şürb -i dühân ve şenâat -ı kabîha irtikâb idüb kimesne menlerine kādir olmazdı. Âşikâre meclis kurub âlât-ı lehv ü raks ve şürb ü fısk idüb sokaklarda avrat ve oğlana taarruz etmek misüllü nice hâlât-ı fazîhaları oldu ki zikri müstehcendir…*" Bkz. Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 102-103; "*…nice vücûh -ı mekrûhe ile cem -i mal eyleyüb papuç almaya kudreti olmayan cılf ve ırgât katâr ve mehâr sahibi ağalar olub…*". Bkz. Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 103.
[42] Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 214.
[43] Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 214.
[44] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 105; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III, s. 186.

Tabanıyassı Mehmet Paşa'yı veziriazamlık makamına atamış ve zorbaların hakkından gelmesini tembih etmişti[45].

Topal Recep Paşa'nın aniden idam edilmesi sipahi zorbalarını şaşkına çevirmiş, bununla beraber üç hafta sonra Sultanahmet Meydanı'nda yeni bir tecrübeye kalkışarak, daha önce zorbalıkla ele geçirdikleri hizmetlerin kendilerine resmen tevcihini istemek bahanesiyle toplandılar 20 Zilkade 1041 (8 Haziran 1632)[46]. Bu toplantıdan haberdar olan padişah, Saray'ın deniz kenarında bulunan Sinan Paşa Köşkü'nde şeyhülislâmın, ulemanın, sadrazam ve bütün vezirlerin, diğer devlet erkânının, İstanbul âyan ve efradının, yeniçeri ağası ve ocağın bütün ileri gelenlerinin katıldığı bir ayak divanı topladı. Ayrıca sipahi temsilcilerini de çağırtarak herkesin devlete itaat etmesi gerektiğini uzun uzun anlatan bir nutuk irâd etti[47]. Öncelikle yeniçerilere hitap ederek, daha önce yaptıklarını hatırlatıp serzenişte bulunmuş, sonra da nasihat ederek herkesin hakkına razı olup emir ve kanuna itaat etmesini söyleyince ocak mensuplarınca coşkuyla alkışlanmıştı. Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa da Ocak adına konuşarak Sultan'a bağlılıklarını bildirmişti[48]. Bunun üzerine IV. Murat, onlara inanabilmesi için aralarındaki bozguncuların kendisine teslim edilmesiyle nifak ve fesadın ortadan kalkabileceğini belirtince, Köse Mehmet Ağa ve bütün ocaklılar hep bir ağızdan padişaha bağlılıklarını tekrar izhar ettiler[49]. Yeniçerilerin tam desteğini alan padişah, sipahi temsilcilerine de benzer konuşmalar yapıp onlardan da bağlılıklarını ve eşkıyayı aralarından çıkarma sözü aldıktan sonra, aynı yeniçerilere yaptırdığı şekilde Mushaf üzerine el bastırarak sipahilere de yemin ettirdi. Bu yeminleri orada hazır bulunan ulemaya tescil ettirmeyi de ihmal etmedi[50]. Kadılar grubu da zalimlere aman vermeyeceklerini yeminle bildirdiler. Sinan Paşa Köşkü'ndeki bu kararlara dışarıdaki sipahiler karşı çıktıysa da yeniçerilerin desteğini kaybettiklerinden bir şey yapamadılar.

Özellikle yeniçerilerin tam bağlılıklarını bildirip yemin etmeleriyle onlardan emin olan genç padişah, bundan sonra yapacakları için en önemli gücü yanına almış ve otoriteyi ele geçirmişti. Bu güven ile Sultan, ayaklanmaların ön saflarında bulunmuş sipahi zorbalarını ve bazı yeniçerileri şiddetle cezalandırabilmiştir. Öyle ki ayaklanmalarda ön safa karışmış olanlara karşı adeta bir sürek avı başlatılarak tek kişi sağ bırakılmamıştır[51]. Böylece padişah, çok sevdiği Veziriazamı Hafız Ahmet Paşa'nın zorbalar tarafından katline şahit olduğu zaman ettiği intikam yeminini de yerine getirmiş oldu.

Sinan Paşa Köşkü yemininden itibaren geçen iki sene zarfında Sultan IV. Murat, oldukça gaddar ve müstebit bir hükümdar olmuştu. Bu zaman süresince onun istibdadının en şiddetli icra amiri ise Köse Mehmet Ağa idi. "*Yeniçeri ve sipahi eşkıyasını ben tepeledim*" diyen Ağa, padişahın otoritesini göstermek adına, haklı haksız demeden kan dökmekten çekinmemiştir[52].

---

[45] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 105-106; Kâtip Çelebi, *a.g.e.,* s. 142-143; Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi, *a.g.e.* , s. 972.
[46] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 106-107; Kâtip Çelebi, *a.g.e.,* s. 146.
[47] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 107-108.
[48] Köse Mehmet Ağa: "*Devletli Padişahım, sen bizim padişahımızsın bizim sana bir veçhile muhalefetimiz yoktur, dostuna dost, düşmanına düşmanız*." Demiştir. Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 216.
[49] Köse Mehmet Ağa ve ocaklılar hep birlikte: "*Biz şevketli padişahımıza itaat üzereyiz, maazallah o eşkıyayı himaye etmeyiz, padişahımıza kulluğa gerekmeyen ocağımıza da gerekmez*." Demiştir. Bkz. Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 216.
[50] İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 188-189.
[51] Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 216; İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s.189.
[52] Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.,* s. 216-217.

1042 senesi Şevval ayının sonunda (9 Mayıs 1633) Hafız Ahmet Paşa'nın katillerinden Mahmut Ağaoğlu adlı zorbanın yakalanıp öldürülmesinden itibaren Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa'nın yıldızı artık iyice parlamış, askerî işler ile bütün askerin düzeni ve kontrolü kendisine tevcih edilmişti. Yaptıklarından dolayı padişahın iltifatına mazhar olmuştu[53]. İstanbul'un idaresinde de çok dikkatli ve şedit davranmış, yakalanan fahişeleri idam ettirmiş, yeniçeri arasındaki zorba ve müfsitleri sorgusuz sualsiz öldürtüp denize attırmıştı. Zalimliği ile o kadar şöhret bulmuştu ki, huzuruna çağırılan kişi abdest alıp vasiyet etmeden onun karşısına çıkamaz hâle gelmişti[54]. Padişaha hizmet etmek için yaptığı bu çalışmalar onun katında makbul olmuştu. Zorbaların hakkından gelmiş ama bunların yanında çok sayıda masum ve mazlumu da katlettirmişti. Kendi zorbalığı, herkese kötü muamelesi ve egosu son haddine varmış, haksız yere kan dökmek, onun için sıradan bir iş haline gelmişti[55]. IV. Murat döneminin sembolü haline gelen -*kahvehanelerin yıktırılması ve tütün yasağı*- uygulanmasında da en önemli görev Köse Mehmet Ağa'ya düşmüş olmalıdır.

Diğer taraftan, Van'ın İran kuvvetleri tarafından muhasara ettiği duyulunca padişah, 11 Rebiülahir 1043 (15 Ekim 1633) tarihinde Sadrazam Tabanıyassı Mehmet Paşa'yı İran üzerine sefere memur etmişti[56]. Serdar-ı Ekrem Tabanıyassı Mehmet Paşa sefere çıktığında, Köse Mehmet Ağa da yeniçerilerin başında seferli olmuştu. Nihayet 15 Cemaziyelahir 1043 (17 Aralık 1633)'de ordu kışlamak üzere Halep'e varmıştı. Ordu Halep'teyken 22 Şaban 1043 (21 Şubat 1634)'de bir yeniçeri ayaklanması oldu. Neferlerden beş yüz kadarı toplanıp, maaşlarının kuruş olarak verilmesi bahanesiyle Köse Mehmet Ağa'nın yanına giderek, yeniçeri ağası, kethüdası ve kâtibini istemediklerini söyleyip ona hücum etmişlerdi. Ağa'nın adamları da buna karşılık asileri kovmak için birkaç ok atmış ve neticede dört yeniçeri ölmüştü. İsyancılar daha sonra Serdar-ı Ekrem'in yanına giderek ona da ağayı, kethüdayı ve kâtibi istemediklerini söyleyince, Mehmet Paşa ancak bunları sakinleştirmeye çalışmıştı. Bunun akabinde, veziriazam meselenin aslını öğrenmek için Köse Mehmet Ağa'yı ve kethüdayı yanına çağırdı. Mehmet Ağa, kendilerinin yerine başçavuş ve muhzır ağayı göndererek onların vasıtasıyla, selam edip el öptüklerini belirttikten sonra, ağalığın ve kethüdalığın artık kendilerine gerekmediğini ve oraya gelmeyeceklerini bildirdiler. Neferlerin hareketlenmesi devam ederken Tabanıyassı Mehmet Paşa, onları azledip Sipahiler Ağası Mehmet Ağa'yı yeniçeri ağalığına, zağarcıbaşını da kul kethüdalığına atadı. Fakat yeniçeriler bir türlü sakinleşmiyorlardı. Arkadaşlarını öldürttükleri için Köse Mehmet Ağa'yı, kethüdayı ve kâtibi istiyorlardı. Ağa ise kendisine ait bütün malvarlığını bir hafta öncesinden göndermiş, ağalık hil'atinin başkasına giydirildiğini öğrendiği zaman da İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Ertesi günü tekrar toplanan yeniçeriler, Mehmet Paşa'dan yeniden aynı kişileri istemişler, aksi halde kendisi ve adamlarını öldürmekle tehdit etmişlerdi. Serdar-ı Ekrem alttan aldıkça ve giden bir adamın bulunmasının kolay olmadığını ve arattırdığını söylemesine rağmen azgınlıklarını iyice arttırmışlardı. Nihayet Tabanıyassı Mehmet Paşa, daha fazla dayanamayarak onları padişah divanından kovdurmak istedi. Bu esnada divan hademesi ve Paşa'nın iç oğlanları ile neferler arasında dört saat süren kanlı mücadele sonunda, isyancıların elliden fazlası öldürülmüş, pek çoğu yaralanmış ve gerisi de kaçmıştı. Olayın ardından bütün ocak mensupları binlerce yeminler edip, el öperek kendilerinin bu işe rızaları olmadığını söyleyip özür dilediler. Ordu cenk yolundaydı ve disiplinsizliğe fırsat vermek istemeyen Mehmet Paşa, meseleyi kapanmış

[53] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 138.
[54] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 138-139.
[55] Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 175.
[56] İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, s. 357; İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 192.

saymadı. Olayın müsebbiplerini tespit ettirip onları katlettirdi. Ramazan ayının başında meydana gelen bu olay, Serdar-ı Ekrem tarafından tafsilatıyla padişaha arz edildi[57].

Halep'te yeniçeriler ayaklandığı zaman, Köse Mehmet Ağa kendi aleyhinde bir hazırlık olduğunu anlamıştı. Yakın çalışma arkadaşları Kul Kethüdası Mustafa Ağa ve Yeniçeri Kâtibi Şaban Efendi ile beraber gizlice İstanbul'a doğru hareket etmişlerdi. Tabanıyassı Mehmet Paşa, bunların varına yoğuna devlet adına el koymuş, İstanbul'a firarlarını da yeniçeri olayları ile birlikte padişaha bildirmişti. Olaydan haberdar olan IV. Murat, Kapıcılar Kethüdası Nasuh Paşazade Hüseyin Ağa'yı derhal Anadolu'ya gönderdi. Padişahın emriyle, yolda gördüğü yerde Köse Mehmet Ağa'yı katledecekti. Köse, yolda rast geldiği Hüseyin Ağa'dan meseleyi öğrenince ona yalvararak İstanbul'a sağ götürmesini istedi. Padişahın kendisini feda edeceğine ihtimal vermiyordu. Nasuh Paşazade de onu öldürmeden sağ olarak İstanbul'a getirdi[58].

21 Ramazan 1043 (21 Mart 1634) gecesi, ayağında sarı çizmesi, üzerinde kırmızı atlas kaftanı ve orta kuşağıyla Köse Mehmet Ağa, huzur-ı Hümayuna çıkarıldı. IV. Murat katlini ferman edince Köse, feryat figan daha önce yaptığı hizmetleri hatırlatıp, ağlayıp yalvararak bağışlanmasını diledi[59]. Padişaha cülus işinde yaptığı hizmetleri hatırlatırken bundan sonra kendisine sadakatle hizmet edecek kimse bulamayacağını tehdit eder şekilde söylediğinin farkında değildi. Bu tavır IV. Murat'ı daha da kızdırmış ve hemen başının kesilmesini emretmişti[60].

Sultan IV. Murat, Köse Mehmet Ağa'yı öldürtmekle kalmamış, onun zamanında ocağa yazılan ve ona taraftar gördüğü kişilerin kayıtlarının büyük defterden çıkarılmasını, hem veziriazama, hem de yeniçeri ağasına hitaben sadır ettiği iki hatt-ı hümayunla emretmiştir[61]. Yine yeniçeri ağasına hitaben sadır ettiği bir hatt-ı hümayunla sorumlu olduğu işlerin gereğini yapmazsa, Köse Mehmet Ağa'nın başına geleni hatırlatıp, kendisinin de kellesini uçurmakla tehdit etmiştir[62].

Sultan IV. Murat, kendisine sadakatle bağlı olan, cülus meselesinde hem hayatını kurtaran, hem de tahtta kalmasını sağlayan ve en güvendiği adamların başında gelen Köse Mehmet Ağa'yı gözünü kırpmadan öldürtmüştür. Bunun en önemli sebebi Köse'nin başına buyruk hareket edip Tabanıyassı Mehmet Paşa'yı Halep'te zor durumda bırakmasıdır. Devleti, iktidarı ele aldığından beri baskı ve şiddetle idare eden padişah, istikrarın bozulmaması ve kendi otoritesinden asla taviz vermemek adına en yakın adamlarını dahi gözden çıkarabileceğini bu olay ile göstermiş ve mutlak iktidarını pekiştirmiştir.

---

[57] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 172-175; Kâtip Çelebi, *a.g.e.,* s. 157-158.

[58] Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 176-177.

[59] Naîma Efendi'nin anlattığına göre Köse, padişahtan şu şekilde affınını dilemiştir: " *Devletlü padişahım zorbaları izâle ve cülûs gâilesini müdâfâada can ve başım ile eylediğim hıdmeti ferâmûş eyleyüb bana kıymak lâyık mıdır? Uğurunda benim gibi bezl -i makdûr ve düşmanlarını ifnâ etmekte sarf-ı mechûd eden kuluna vefâdâr olmadığın şân -ı şerîfine münâsib olmadığından gayri bâde'l -yevm hıdmetinde olanları me'yûs idüb mesâlihinde sıdkla kıyâm eder kimesne bulunur mu?* ". Bkz. Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 177.

[60] IV. Murat, Köse'ye karşı gazap ile şöyle demiştir: " *Bre melîûn hem fitne deryâsını kaynadub temevvüc itdirirsin hem zeyt yağı gibi üzerine çıkub berâet-i zimmet gösterirsin, tiz kâfirin başını kesin söyletmen*" . Bkz. Mustafa Naîma, *a.g.e.,* s. 177.

[61] Önder Bayır, *IV. Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 158.

[62] Önder Bayır, *a.g.t.,* s.159.

Muhallefâtın Değerlendirilmesi

Muhallefâtını değerlendirmeye çalışacağımız Yeniçeriler Ağası Köse Mehmet Ağa'nın emvali, daha önce bahsettiğimiz şekilde müsadereye tabi tutulmuştur. Ağa'nın, Serdar-ı Ekrem Tabanıyassı Mehmet Paşa'nın iznini almadan gizlice seferden geri dönmesinden dolayı, ordu komutanı çok zor durumda kalmıştı. Yeniçeri Ağalığı gibi çok önemli bir mevkide bulunan birinin, her ne sebeple olursa olsun gizlice seferden dönmesi, ordu içerisinde disiplinsizliğe ve isteksizliğe neden olmuştu. Tabanıyassı Mehmet Paşa, Ağa'nın gizlice geri dönüşünün peşi sıra meydana gelen olumsuzlukların ardından, olup biteni payitahta bildirmiş ve O'nun daha önce yola çıkardığı bütün malvarlığına devlet adına el koydurmuştur.

Köse Mehmet Ağa'nın Konya'da ele geçirilip müsadere edilen mallarının tamamını tespit etmeye Küçük Mirahor Cafer Ağa memur edilmiştir. Cafer Ağa, Konya'ya gelip malları tahrir ve defter ettirip mühürlettikten sonra merkeze geri dönmüştür. Peşi sıra müsadereye konu olan malları alıp İstanbul'a getirmek için padişah fermanıyla memur olan Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşılarından Mustafa Ağa Konya'ya gelmiştir. Mustafa Ağa burada Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa, Vilayet Ayanı ve bu deftere onay verecek olan Konya Kadısı Mehmet'in huzurlarında malları tekrar tahrir ettirip teslim almıştır[63]. Küçük Mirahor Cafer Ağa tarafından malların sayım ve yazımının yaptırılarak mühürlenmesine rağmen, Mustafa Ağa'nın yeniden tahrir ettirerek adeta sağlamasını yaptırması, Osmanlı Devleti'nde askerî zümre içinde önemli bir mevkie sahip olan yeniçeri ağasına ait külliyetli ve nitelikli emval hakkında herhangi bir suiistimal ve dedikodu iddiasına karşı aldığı bir tedbir olmalıdır. Aynı zamanda, kendisine duyulan güvene de layık olduğunu göstermektedir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki; Köse Mehmet Ağa'nın İstanbul'da herhangi bir gayrimenkulü ve başka emvali olup olmadığı konusunda bir bilgiye sahip değiliz[64]. Ancak, muhallefât defterine göz atıldığında, kendisine ait malvarlığının tamamını olmasa bile önemli bir kısmını yanında götürdüğünü söyleyebiliriz. Hem böylece Ağa, aylarca sürecek uzun sefer boyunca sahip olduğu konforu da beraberinde taşımış olmalıdır. Köse Mehmet Ağa'nın muhallefât defteri, daha önce zikredildiği gibi klasik muhallefât defteri tarzında ve 5 Şevval 1043 (4 Nisan 1634) tarihinde düzenlenmiştir. Muhallefât defteri, bu belgedeki sıralama dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Defterde, kabzedilen malların üzerlerinde tahmini değerleri ya da fiyatları bulunmadığından, ancak türlerine göre bir şeyler söylemek mümkün olacaktır.

Her ne kadar tahrir edilen malların üzerinde fiyatlandırma yapılmamış olsa bile, Sultan IV. Murat tarafından pek çok ihsana mazhar olan yeniçeri ağasının, muhallefât defterine genel olarak bakıldığında, iktisadî statüsünü görmek mümkündür. Bu kadar nitelikli emvale sahip olan kişinin, ekonomik durumunun bir hayli iyi olduğunu söylemek de yanlış olmasa gerektir. Defter aynı zamanda, XVII. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde, diğer üst düzey devlet görevlilerinin de nelere sahip olabilecekleriyle ilgili ipuçları vermektedir.

Terekede, Ağa'nın malvarlığı genellikle ilgili kalemlere ayrılmaya çalışılmışsa da bunda pek başarılı olunduğu söylenemez. Malların sayım ve yazım işi, sandıklar, mutfak sepetleri, meşinli ve sade çuvallara konularak yapılmıştır. Toplamda on sandık, altı mutfak

[63] Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, defter [TS.MA.d.]*, nr. 7269.

[64] Sultan IV. Murat'ın, Köse Mehmet Ağa'dan önce yeniçeri ağası olan Hasan Halîfe'ye Boğaziçi'ndeki Bebek semtinin tapusunu verdiğini ve Hasan Halîfe'nin de orada denize nazır bir yalı yaptırdığını biliyoruz; Köse Mehmet Ağa'nın da İstanbul'da bu türden emlakinin bulunduğu akla uygundur. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi ilgili bir kayda rastlanamamıştır. Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 196-197; Mustafa Naîma, *a.g.e.*, s. 95.

sepeti, sekiz meşinli ve beş sade çuval kullanılarak, yekûn yirmi dokuz ana tasnif yapılmıştır. Ancak, sınıflandırma yapılırken ilgili kalemler haricindeki bazı eşya ve malzemelerin farklı yerlerde kaydedildiği görülmektedir. Mesela, kürklerin arasından matara ve ayna, savaş malzemeleri arasından mutfak eşyaları çıkmaktadır.

Muhallefâtta bulunan eşyalar ve malzemeler, mümkün olduğunca teferruatıyla tahrir edilmiştir. Mamul mallar, üretildiği bölgenin adıyla ve yapıldığı malzemeyle kaydedilmiştir. Kumaşlar da isimlerini üretildiği malzemeden ya da dokunduğu memleketin adından almıştır. Defterde malların miktarları, genelde adet ve çift olarak, kumaşlar ise top sayısı ile belirtilmiştir. Yine bir kısım kumaşlar; muhtemelen parça olanlar için "kıt'a" tabiri kullanılmıştır. Hayvanların miktarı "re's" olarak yazılmış, sadece mâde (dişi) develer birbiri ardına sıralandıklarından dolayı "katar" olarak kaydedilmiştir. Defterde kayıtlı kölelerin her biri ise "nefer" tabiriyle ifade edilmiştir.

Köse Mehmet Ağa'nın giyim eşyaları muhallefâtta önemli bir yer tutmaktadır. Giysiler içerisinde dikkati çekenlerin en başında kürkler gelmektedir. Sekizi samur, üçü kakum ve biri vaşak olmak üzere toplam oniki kürk muhtelif renklerde ve farklı kumaş türleriyle kaplanmıştır[65]. Bu dönemde kürklere olan rağbeti, soğuk kış şartlarından korunmak ve aynı zamanda belli bir sosyal zümreye aidiyetin göstergesi olarak açıklayabiliriz[66]. Kıyafetlerin en önemlileri, cülus meselesinde ve sonrasında gösterdiği yararlıklar sonucu padişahın, Ağa'ya ihsan etmiş olması muhtemel hil'atler ve kaftanlardır[67]. Yine bu hil'atlerin bir ya da birkaçı sadrazam tarafından kendisine taltif edilmiş olmalıdır[68]. Yirmi bir hil'at ile kaftanları da beraber zikretmek doğru olacaktır. Kaftanların on tanesi atlastan ki; dördü değme yakalı, iki tanesi de "şeyb" isimli bir tür ipekten olmak üzere on iki adettir. Bunlardan başka daha pek çok giyim eşyası terekeye kaydedilmiştir. Envai çeşitte ve renkte dolamalar (cübbemsi bir üst elbisesi), yelekler, şalvarlar, kuşaklar, çakşırlar, abalar, gömlekler, entariler, kuşaklar, zıbınlar, nimtanlar (mintan), tülbentler, ferace, börk (yeniçeri başlığı)[69] ve sarı çizme bu grup içerisindedir. Yine bu gruba dâhil edebileceğimiz çok çeşitte ve kalitede olan kumaşlar da listede önemli bir yeri işgal etmektedir. Bazı kumaşlar –daha önce de zikredildiği üzere- isimlerini üretildiği memleketten, bazıları renginden almaktadır. Bazısı da üretildiği malzemeye göre adlandırılmıştır[70]. Serfice bezi, Şam dârâyisi, Acem bogâsi, Keşmir şalı, Mardin makramesi, câcim (kaba yün dokuma), değişik makrameler, çok sayıda ve çeşitte

[65] "*….Yeniçeri ağaları merasim haricinde olarak al çuhaya kaplı vaşak samur kürk giyip başına sarık sarardı…*". Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, Türk Tarih Kurumu Ankara 1988, s. 189; Kürklerin en kıymetlileri serâser kaplı ala sırt samur kürktür. Bu diğer kürk çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1967, s. 164-166.

[66] 1655-1656 tarihlerinde Osmanlı Devleti topraklarında dolaşan Jean Thévenot isimli seyyah, Türklerin kürke olan düşkünlüklerinden bahsederek "*…Orta halli olanlar dahi samur bir kürke sahip olmak için seve seve dört veya beş yüz kuruş sarfeder….*" Demiştir. Jean Thévenot, *1655-1656'da Türkiye*, (Çev. Nuray Yıldız), İstanbul 1978, s. 83; Cahit Telci, "Canik Muhassılı Vezir Elhac Ali Paşa'nın 1779 Tarihli Muhallefât Defterleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi IV,* İzmir 2000, s. 163.

[67] Geniş bilgi için bkz. Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 130-131 ve 137-138.

[68] "*…..Eğer veziriazam, yeniçeri ağasından memnun ise anın hakkında hükümdara medhü senada bulunarak ibkasına müsaade alır ve ağanın ziyafetine geldiği gün ibka fermanı okunur ve yeniçeri ağalarına mahsus hil'at-i hâs denilen hil'ati giydirirdi….*". Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 188.

[69] Geniş bilgi için bkz. Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 45-46.

[70] Mesela; bogâsi isimli kumaş, pamuk ipliğinden dokunan, astarlık, kefenlik olarak kullanılan bez idi.

donluk[71], yağmurluk, muhtelif cinste ve kalitede çok miktarda kumaşın yanında, kalın dokumalar da bulunmaktadır.

Ağa'nın çadırlarında kullandığı ve ev eşyası tarzında sınıflandırabileceğimiz eşyalar ve malzemeler içerisinde belki de en değerlisi, murassa (kıymetli taşlarla bezenmiş) aynadır. Ayrıca bir de sedefkarî ayna bulunmaktadır. Bunlardan başka Bursa yastık ve minderleri, bir kısmı Acem işi olmak üzere farklı ebatlarda kaliçeler, Mardin perdesi, Selanik keçeleri, bazısı Hint işi çok sayıda mak'ad (oturak), berber ve abdest havluları, hamam takımı ve ayrıca bohça içinde hamam malzemeleri, iki adet vezirî divan takımı, fağfurî (Çin işi) tabaklar ve kâseler, gümüş tepsi ve fincan tasları, biri fağfurî diğeri gümüş iki gülabdan, gümüş ibrik ve dirhemiyle birlikte teraziyi bu tasnifte sayabiliriz. Ayrıca çok değerli yırtıcı hayvan postlarını da bu gruba dâhil edebiliriz. On biri kaplan, altısı bebr[72] ve ikisi de vaşak olmak üzere toplamda on dokuz adet post kaydedilmiştir.

Muhallefât listesinde dikkat çeken diğer bir bölüm Köse Mehmet Ağa'ya ait çadırlardır. Çadırlar farklı çeşitte ve renktedirler. Farklı amaçlar için kullanıldıkları muhtemel çadırlar toplamda altı tanedir. En göze çarpanı etekleri, sayebanı ve muşamma'ı ile mükemmel olan üç direkli cenkâri münakkaş çergedir ki; her halde Ağa'nın kullandığı bu çadır olmalıdır. Ayrıca, on dört hazineli yani bölümlü iki çadırdan biri hazine çadırı olarak adlandırılmıştır. Bunlardan başka, iki direkli iki çadırdan birisinin de kiler çadırı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bir de diğerlerine göre daha küçük bir çadır çuval içinde bulunmaktadır. On dört bölümlü çadırlardan biri ile iki direkli çadırlardan diğerinin, kölelerin kullanımına tahsis edildiğini söyleyebiliriz. Çadırların hepsi de kullanılabilir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Çadırlarla birlikte kaydedilen mükemmel sayeban, muhtemelen Ağa'nın çadırı için yedeklenmiş olmalıdır. Çadırlara ait sokak, pervaz ve tuvalet gibi bazı bölümler ise çuvallara yerleştirilmiştir.

Öte yandan bu müfredat defterini önemli kılan eşyalardan bir bölüm de Köse Mehmet Ağa'nın silahlarıdır. Çekirdekten yetişme yeniçeri olup, yeniçeri ağalığına kadar yükselme başarısı göstermiş gerçek bir askerin silahları ilgi çekicidir. Ayrıca erken XVII. Yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüksek rütbeli bir askerinin sahip olduğu kişisel silah ve savaş malzemeleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Silahlar içerisinde en dikkat çekenlerin başında iki murassa hançer gelmektedir. Bununla birlikte zülfeli kılıç, ikişer adet gümüş tirkeş ile balta, gümüş matara, gümüş şeşper, yaldızlı bakır kalkanlar, kısa mızraklar, yaylar ve yine çeşitli şekilde tirkeş ve sadaklar bulunmaktadır. Göze çarpan iki zırh ile bunlara takım olan, sarı atlas zırh tozluğu ile vaşaki ve zernişanlı kolçaklar, Ağa'nın savaşlarda kullandığı ve bedenini koruma amaçlı savaş malzemeleridir. Artık ateşli silah olarak tüfeklerin kullanıldığı bu dönemde, muhallefâtta çok sayıda tüfek ve onlara ait malzemeler kayıt altındadır. Üçü cevherdar olmak üzere toplamda yirmi yedi tüfek ve onlara ait barutluklarıyla birlikte tüfek takımları da bulunmaktadır. Ateşli silahların, Osmanlı İmparatorluğu askerleri tarafından kullanılıyor olmasına rağmen, ok ve yay gibi geleneksel harp aletlerinin gözde silahlar olarak hala önemini koruduğu görünmektedir. Ayrıca, koşum hayvanlarına ait çeşitli

[71] Donluk: Altı endaze çuhayı ifade eden bir tabirdir. Çuha yedi endaze olursa "yağmurluk" adı verilirdi. Altı endaze çuhanın donluk, yedi endaze çuhanın yağmurluk ismi alması birincisinden çakşır, ikincisinden yağmurluk yapılmasından ileri gelmekteydi. Bkz. M. Z. Pakalın, *a.g.e.*, I, s. 474.

[72] "Eski kitaplara göre, Hindistan'da ve Afrika'da bulunur, kediye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arz eden, aslanın bile korktuğu azgın bir canavar olarak nitelenen hayvandır. Ayrıca eski lügatçiler, "böbürlenmek" kelimesinin "bebr" den geldiğini söylerler.". Bkz. Ferit Develliogğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1986, s. 93.

kalitede at takımlarını, eğerleri, dizginleri, altın döküm üzengiler ile yirmi üç adet yaldızlı bakır otağ topunu da burada zikretmek gerekir. Buraya kadar bahsi geçen eşya ve malzemeler, kültür ve sosyal tarihimize katkıda bulunabilecek materyallerdir. Defterde, yine benzer katkıda bulunabilecek binek hayvanları ve köleler de tahrir edilmiştir.

Köse Mehmet Ağa'nın bu kadar malzemesi ve eşyaları ile kölelerini taşımaya yarayacak deve, katır ve bargirler yanında, çok özel cins atları terekede önemli bir yer tutmaktadır. Binek cins atlar ve bargirler cinsine ve rengine göre tek tek özellikleri belirtilerek kaydedilmiştir. Bu atlar içerisinde padişah tarafından ihsan edilenleri de olmalıdır[73]. Atlar içerisinde kıratlar ve doru atlar, diğerlerinden daha fazladır. Biri topal beş doru at yanında altı re's de kırat mevcuttur. Ayrıca, hünkâr kırı, al yağız, alakeş, sabahü'l-hayırlı yağız at, esb-i esterin gibi çok çeşitli at türü kayıtlıdır. Bargirler de benzer şekilde, ayrıntıları belirtilerek listelenmiştir. Köleler, sadece bu bargirlere binebilmektedirler. Binek atları, taylarla birlikte otuz sekiz, bargirler ise yirmi baştır. Bargirlerle beraber yük hayvanı olarak addedebileceğimiz, otuz baş mâde (dişi) ve yirmi bir baş bisrîk (bir tür hecin devesi) deve ile on sekiz baş katır mevcuttur. Ağa'nın hayvanlarının toplamı yüz yirmi yedi baştır. Görüleceği üzere sadece bu nitelikli hayvanlara sahip olmak bile önemli bir servet göstergesidir.

Muhallefâtın ilgi çekici bir bölümü de kölelerin kaydedildiği kısmıdır. Burada Ağa'ya ait ve çeşitli meslek sahibi on beş köle tahrir edilmiştir. Meslek sahibi olanların meslekleri, isimlerinin yanlarına not edilmiştir[74]. Kölelerden ikisi boruzen, ikisi zurnazen, ikisi nekkarezen, biri davulcu, biri nalbant ve bir diğeri ise aşçıdır. Köse Mehmet Ağa'nın mehter takımının hemen tamamı kölelerden oluşmaktadır[75]. Köleler, Gürcü, Abaza, Hırvat, Rus ve Çerkes asıllıdırlar. Kölelerle ilgili bu bölümde, çok dikkat çeken ve bazı kölelerin isimlerinin yanına düşülen azadlı notlarıdır. Kölelerden beşi, Davulcu Hırvat İbrahim, Çerkes Yusuf, Nalbant Rus Süleyman, Tacir Yusuf ve Nekkarezen Gürcü Hasan, muhallefât kaydına göre azad edilmiş olmalarına rağmen çalışmalarına devam etmiştir.

Ayrıca, defterde bir miktar nakit para da kayıt altına alınmıştır. Ağa'nın, on kese içinde ki; guruş, para ve hurda akçe karışık olup ve her kesede ellişer bin akçe karşılığı olmak üzere toplamda beş yüz bin akçe nakiti ele geçmiştir. Dergâh-ı Âlî Kapıcıbaşısı Mustafa Ağa, bu meblağın yüz bin akçesini harcırah gideri olarak almıştır. Bundan başka kırmızı bir bez içerisinde tahminen otuz dirhem kadar halis altın ve gök kese içinde de birkaç kızıl kuruş mevcuttu.

Köse Mehmet Ağa'ya ait müfredat defterinde, değerlendirilmeyen eşya ve malzemeler de vardır. Defter, tam metin olarak transkribe edilip, araştırmacıların istifadesine sunulmak üzere son kısma eklenmiştir.

Muhallefâtı hakkında yapmaya çalıştığımız inceleme ile VXII. yüzyıl birinci yarısında, bir yeniçeri ağasının sahip olduklarının, dönemin sosyal, kültürel ve hatta iktisadi boyutuna ışık tutabilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Defterde kaydedilen eşya ve malzemeler, kültür ve sosyal tarihimize katkıda bulunabilecek çok önemli materyallerdir. Bu veriler, aynı zamanda o dönemde Osmanlı Devleti'nde, diğer üst düzey devlet görevlilerinin de nelere sahip

[73]"…*Yeniçeri ağalarına üç senede bir hükümdarın has ahırındaki atlardan bir at verilmesi kanundu*…". Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 179.

[74] İyi bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nde kölelik, bir eğitim kurumu ve hür emeğin alternatifi olarak kullanılmış, köleler, mevcut kültür üzere eğitilip üretici hale getirilmişlerdi. Bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1994, s.140.

[75] "…*Sadrazamın, vüzeranın, kethüda-yı devletin ve yeniçeri ağalarının hepsine mahsus dokuz kat mehter denilen her bir alat-ı musikiyeden dokuz tane olmak üzere birer muzıkaları olup* …". Bkz. *Mehter Takımı Türk Musikisi ve Yeniçeri Mehter Muzıkası Hakkında Mutalaat*, İstanbul 1327, s. 2.

olabilecekleriyle ilgili ipuçları vermektedir. Ayrıca, Köse Mehmet Ağa'nın biyografisine dair yaptığımız çalışma ile Ağa, tarihsel bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira cülus meselesinde, Sultan IV. Murat'tan yana tavır alarak, O'nun hem hayatını kurtarmış, hem de tahtta kalmasını sağlamakla tarihe yön veren bir isim olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla siyasi tarihimiz açısından da çok önemli şahsiyetlerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

Barkan, Ömer Lütfi, "Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, III/5-6, (1966).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, defter [TS.MA.d.]*, nr. 7269.

Bayır, Önder, *IV. Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

Baysun, Cavit, "Müsadere", *İslam Ansiklopedisi [İA]*, VIII, s. 669-673.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* III, İstanbul 1961.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1986.

İlgürel, Mücteba, "Yeniçeriler", *İA, XIII,* s. 388.

İnalcık, Halil, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4 (1953-1954).

_____,"Devlet Teşkilatında Kul Sistemi", *Doğu Batı – Makaleler II*, Ankara 2008, s. 154-168.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, İstanbul 1978.

Kâtip Çelebi, *Fezleke*, II, İstanbul 1287.

Koçu, Reşad Ekrem, *Yeniçeriler,* İstanbul 1964.

_____, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1967.

Mehmet Halife, *Tarih-i Gılmânî* (Haz.Kamil Su), Ankara 1986.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* IV, İstanbul 1311.

Mehter Takımı Türk Musikisi ve Yeniçeri Mehter Muzıkası Hakkında Mutalaat, İstanbul 1327.

Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara 1985.

Mustafa Naîma, *Tarih-i Naîma*, III, İstanbul 1280.

Öğün, Tuncay, "Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları", *Osmanlı*, (Ed.Güler Eren), VI, Ankara 1999, s. 372-380.

_____, "Osmanlılar'da Müsadere Usulü", *Diyanet İslam Ansiklopedisi [DİA]*, XXXII, s. 67-68.

Özcan, Abdülkadir, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", *Osmanlı Devlet ve Medeniyeti Tarihi*, I, (Ed.Ekmelleddin İhsanoğlu) İstanbul 1994, s. 340.

Özcan, Tahsin, "Muhallefât", *DİA*, XXX, s. 406-407.

Özdeğer, Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988.

Öztürk, Said, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1983.

Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, II, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1992.

Röhrborn, Klaus, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere ve Mutavassıt Güçler", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi - I*, İstanbul 1979, s. 253-260.

Şemseddin Sami, *Kāmûs-ı Türkî,* I-II, İstanbul 1317.
Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985.
_____, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1994.
Telci, Cahit, "Canik Muhassılı Vezir Elhac Ali Paşa'nın 1779 Tarihli Muhallefât Defterleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi IV,* İzmir 2000, s. 163.
_____, "Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2 (Aralık 2007), s.145-166.
Thévenot, Jean, *1655-1656'da Türkiye*, (Çev. Nuray Yıldız), İstanbul 1978.
Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi, *Tarih*, II, (Haz. Ziya Yılmazer), Ankara 2003.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III, 2. Kısım, Ankara 1982.
_____, *Osmanlı Tarihi*, III, 1. Kısım, Ankara 1983.
_____, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I,* Ankara 1988.
Ünal, Mehmed Ali, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 49, İstanbul 1987, s. 95-111.
Yılmazer, Ziya, " Murad IV ", *DİA*, XXXI, s. 178.

EK: Yeniçeriler Ağası Köse Mehmet Ağa'nın Muhallefâtı

Defter oldur ki;
Taraf-ı Aliyye-i Hüsrevâniyeden Hatt-ı Hümâyûn-ı Sa'âdet-makrûn ve Emr-i Şerîf-i Âlî-yi Şân sâbıkan Yeniçeriler Ağası olup azlolunan Köse Mehmet Ağa'nın esbâb u erzâk ve gulâm ve at ve katır ve develerini zabta me'mur olan Küçük Mirâhur Kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Ca'fer Ağa gelip mahmîye-i Konya'da tahrîr ve defter ettirip mühürleyip gittikten sonra zikrolunan esbâbı ber-mûceb-i Fermân-ı Âlî kabza ve Âsitâne-i Sa'âdet'e îsâle me'mur olan Dergâh-ı Âlî Kapucubaşılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa Ağa dâme mecduhû gelip Mîrimîrân-ı Karamân olan Hasan Paşa ve Ayân-ı Vilâyet huzurlarında tekrar tahrîr ve mûmâ-ileyh kabzeylediği eşyâdır ki zikrolunur. Hurrire fî'l-yevmi'l-hâmis min şehr-i Şevvâli'l-mükerrem li-sene selâse ve erba'îne ve elf.

Sandûk-ı Evvel
Sürh çûkaya kaplı samûr 1
Gülgûnî çûkaya kaplı samûr 1
Elmâsî çûkaya kaplı samûr 1
Murassa' hançer 2
Murassa' ayna 1
Sîm matara 1
Sîm kemer şâtır kuşakları, aded 3
Erguvânî kadifeye kaplı kākūm 1
Gök peştemâl 1

Sah

Sandûk-ı Sânî
Neftî çûka dolama 1

Kırmızı çûkaya kaplı samûr 1
Beyâz şeybe kaplı samûr 1
Kırmızı çûka muvahhedîye kaplı samûr 1
Târçînî çûkaya kaplı samûr 1
Erguvânî kadifeye kaplı vaşak nâfesi 1
Erguvânî pârs-ı mülevvene çûkaya kaplı samûr 1
Al atlâs cüllâbî 1
Sürh çûka yelek 2

Sah

Sandûk-ı Sâlis
Sürh çûka şalvâr 2
Değmi abâyî, aded 3
Kırmızı atlâs üzerine değme yakalık, aded 2
Mor Acem kadifesi donluk 1
Değme yakalı erguvânî atlâs kaftân 2
Değme yakalı sarı atlâs kaftân 2
Sarı atlâs zırh tozluğu 1
Sedefkârî devât 1
Serâser kuşâk 1
Serâser yastık, çift 3

Sandûk-ı Râbi‘
Sîm tirkeş ma‘a teberhâ, aded 2
Değme tirkeş 1
Değme sadak, aded 2
Kemer şâtır gürdesi 1
Zülfeli kılıç 1
Sîm raht, aded 4
Sîm palân 1
Vezîrî mükemmel dîvân rahtı, aded 2
Kemer şâtır kuşağı, aded 2
Sîm mahmer 1
Sîm gülabdân 1
Sîm tepsi, aded 2
Sîm fincan tası sagîr, aded 4
Sîm top raht ma‘a palân 1
Derin külah, aded 2
Sîm rikâb, çift 2
Sîm eğer 1
Sîm ibrik 1
Sîm şeşper 1
Kırmızı bez içinde bir miktar yaftaları ve bir miktar zerr-i hâlis, zerr-i hâlis tahmînen dirhem 30
Gümüşlü koltuk gürdesi 1
Gök kese içinde birkaç kızıl kuruş
Gök bez içinde kemer kuşak yaftaları

Sah

Sandûk-ı Hâmis
Hil‘at, aded 21
Berber makramesi, takım 1
Mükemmel hamam rahtı 1
Şâl-i Keşmîrî, aded 2
Abdest makramesi 1
Akmişe-i mütenevvi‘a, aded 18
Akmişe-i mütenevvi‘a pâreleri, kıt‘a 7
Bursa minderi 1

Sah

Sandûk-ı Sâdis
Mâî pârs çûka donluk 1
Yeşil pârs çûka pâresi 1
Kadife-i mütenevvi‘a donluk 82
Tülbend-i mutallâ, aded 4
Keçe makramesi 1
Turuncu şâl 1
Serfice bezi, top 2
Sürh yağmurluk sofu donluk 1
Atlâs zıbın 1
Atlâs ‘anterî (entari) 3

Sah

Sandûk-ı Sâbi‘
Kırmızı kadife aba 1
Erguvânî kadife şalvâr dolaması 1
Erguvânî kadife şalvâr 1
Kırmızı kadife şalvâr 1
Sürh çûka çakşır, aded 2
Erguvânî sade ferâce 1
Bursa yastığı, çift 2
Kırmızı ferâceye kaplı kākūm 1
Kırmızı atlâs donluk 1
Şâm dârâyisi, kıt’a 1
Mâî bogâsi 1
Tülbent börk 1

Sah

Sandûk-ı Sâmin
Boğça içinde:
Gömlek 6, Nimtan 8, Sırma ve münakkaş makrame 6
Beyaz bogâsi entari 2
Beyaz bogâsi zıbın 1
Mükemmel hamam esbâbı boğça 1
Sedefkârî ayna 1
Kırmızı çûkaya kaplı kâkûm 1

Sarı çizme, çift 1

Sah

Sepet Sandığı (1)
Altın küft rikâb, çift 7 (Rahtı ibrişim duvaklı)
Vaşakī kolçâk, çift 2
Sîm-zer külâh, 1
İbrişim dizgin, aded 6
Kāyış dizgin, aded 8
Mâî ibrişim, (okunamadı) 1
İbrişim tabkūr 1
İbrişim divâl, aded 3
Zernişânlı kolçâk, aded 3
Terazi ma'a dirhem1

Sah

Matbah Sepeti İçinde (2)
Sîm eğer, aded 3
Sade kadife eğer, aded 1
Çûka (okunamadı) 1
Yaldızlı bakır otâğ topu, aded 23
(Dahî matbah sepeti içinde)
Boru 1
Beyaz çadır bezi, top 9
Zurna 1
Tüfenk rahtı veznesi ile aded, 21 (Üçünün kesesi yoktur.)

Matbah Sepeti İçinde (3)
Atlâs kaftân 6
Şeyb kaftân 2
Makrame kuşak, aded 3
Zırh 1
Yâpûk 1
Bursa yastığı, çift 8
Def'a yastık, çift 8
Kāliçe seccâde 1
Köhne Hindî mak'ad 1
Post-ı vaşak, aded 2
Bogâsi-i Acem heft renk, aded 41
Kırmızı tülbent, aded 4
Alaca makrame alçak bahalı, top 10
Se sâle tülbent, aded 15

Matbah Sepeti İçinde (4)
Rüstemî kumaş, dolama 3
Mardin makramesi, aded 12
Serfice peşkîri, aded 2

Köhne tülbent, aded 4
Cedît tülbent, aded 2
Münakkaş dîmî makrame, aded 10
Mardin perdesi 1
Mak‘ad-ı köhne 1
Kadife müsta‘mel iskemle gılâfı 1
Atlâs müsta‘mel mak‘ad, çift 1
Kadife mak‘ad 1
Köhne mak‘ad, çift 1
Kadife değdek?, aded 2
Kutnu çadır perdesi 1
Köhne Mardin makramesi, aded 5
Köhne peşkîr 1
Hindî mak‘ad 1

Sah

Matbah Sepeti (5)
Beyaz fağfûrî kâse, aded 2
Hurda fağfûrî tabak, aded 24
Fağfûrî kâse ma‘a kapak, aded 1
Fağfûrî gülabdân 2
Nekkāre, aded 2
Beyaz çadır bezi, kıt‘a 7

Matbah Sepeti (6)
Yaldızlı bakır yedek kalkanı, aded 5
Tüfenk veznesi rahtı ile, aded 3
Sâde vezne 1
Zurna, aded 4
Zırh 1

Sandûk İçinde	**Def‘a Sandûk İçinde**
Tüfenk, aded 12	Tüfenk, aded 12
Çul 1	Yay, aded 4

Meşinli Ğırâr İçinde (1)
Post-ı pelenk, aded 11
Post-ı bebr, aded 6

Meşinli Ğırâr (2)
Acem dîvan kāliçesi, çift 1
Def‘a kāliçe-i Acem, çift 1

Meşinli Ğırâr (3)
Acem kāliçesi, çift 2
Def‘a kāliçe, çift1

Meşinli Ğırâr (4)

Mâî Selânik orta keçesi 1
Mâî Selânik yan keçesi, çift 2
Def'a fırfırlı Selânik yan keçesi, çift 1

Meşinli Ğırâr (5)
Kāliçe-i kebîr, aded 1
Selânik yan keçesi, aded 3
Mâî kāliçe, aded 5

Meşinli Ğırâr (6)
Acem keçesi, çift 1
Turuncu tiftik kebe 1
Beyaz tiftik kebe 1
Yeşil keçe 1
Kadife siyah hilti 1
Seraser hilti 1
Çûka hilti 2

Meşinli İki Ğırâr İçinde
Nâtamam sokak(?) ve pervâzlar

Sâde Ğırâr İçinde
Câcim 1
Abdesthâne, aded 2

Def'a Sâde Ğırâr
Câcim 1
Zengârî müsta'mel çerge 1

Def'a Ğırâr İçinde
Münakkaş çadır perdesi müsta'mel 1
Gök bez, top 23
Beyaz tınâb, aded 13
Sürh çûka-yı hamam 1

Sâde Ğırâr İçinde
Tehî mefreş, aded 4
Tehî ğırâr, aded çift 10

Sâde Ğırâr İçinde
Tehî cedît ğırâr, çift 10

Üç direkli cenkâri münakkaş çerge, etekleri ve sâyebânı ve muşamma'ı ile mükemmel 1
İki direkli beyaz kilâr çergesi 1
Ondört hazineli beyaz hazine çadırı 1
Ondört hazineli cenkâri çadır 1
İki direkli cenkâri müsta'mel çerge 1
Def'a sâyebân-ı mükemmel 1
Gümüş toplu harbe, aded 5
Def'a cevherdâr tüfenk, aded 3

On kese içinde gurûş ve para veya nakit ve hurda akçe, her kesede ellişer bin akçe hesâbından cem‘an meblağ 500 000.

Yalnız beş kere yüz bin nakit akçedir.

Meblağ-ı mezbûrdan bir kese rub‘ ve bir kese dahî hurda akçe ki cem‘an yüzbinakçe ihrâc olunup mahmîye-i Konya’dan Asitâne-i Sa‘âdet’e varınca harcırâh için mûmâ-ileyh Mustafa Ağa kabzeylemiştir.

Esamhâ-i Gulâmân-ı Ağa-yı Müşârün İleyh

Gürcü Dilâver (Boruzen), nefer 1
Def‘a Dilâver Gürcü, nefer 1
Abâza Rıdvân, nefer 1
İbrahim Hırvâd (Davulcu), nefer 1 (Azadlıdır)
Ken‘an Rus (Boruzen), nefer 1
Çâker-i Rus (Zurnazen), nefer 1
Gürcü Şahbâz, nefer 1
Tabbâh Rıdvan Rus 1
Siyâvuş Gürcü (Nekkārezen), nefer 1
Gürcü Yusuf, nefer 1
Çerkes Yusuf, nefer 1 (Azadlıdır)
Süleyman Rus (Na‘lbant), nefer 1 (Azadlıdır)
Tâcir Yusuf, nefer 1 (Azadlıdır)
Ali Rus (Zurnazen), nefer 1
Hasan Gürcü (Nekkārezen), nefer 1 (Azadlıdır)

Yekûn-ı neferân, aded 15

Ağa-yı Müşârün İleyhin At ve Bargîr ve Katır ve Develerin Beyan Eyler

Topal doru at, re’s 1
Demir kırat, re’s 1
Def‘a kırat, re’s 1 (Beli kuyruğu siyah)
Doru kıçayağı sekili at re’s 1
Def‘a doru at, re’s 1
Def‘a hünkâr kırı re’s 1
Def‘a doru at re’s 1
Al yağız at, re’s 1
Def‘a yağız at Sabahu’l-hayırlı, re’s 1
Kır tay, re’s 1
Alakeş at, re’s 1
Def‘a kırat, re’s 1
Def‘a kırat, re’s 1
Def‘a beli ve kuyruğu siyah kırat, re’s 1
Def‘a kırat, re’s 1
Def‘a doru at, re’s 1
Esp-i esterîn, re’s 1
Def‘a yağız at, re’s 1
Al tay, re’s 1
Def‘a esb ve tay, re’s 19

Oğlancıklar Bindiği Bargîrleri Beyân Eder

Tavîle seyis hânesi, re’s 6
Doru kıçı sekili bargîr, re’s 1
Al bargîr, re’s 1
Sincâbî bargîr, re’s 1
Doru bargîr, re’s 1
Demir kır bargîr, re’s 1
Kır bargîr, re’s 1
Siyah bargîr, re’s 1
Doru kısrâk, re’s 1
Al bargîr, re’s 1
Al yağız bargîr, re’s 1
Gök kır Bargîr, re’s 1

Def‘a kır bargîr, re’s 1 Def‘a doru bargîr, re’s1
Sakā Bargîri 1
Yekûn-ı Bargîr, re’s 20 yirmi re’sdir.
Mâde deve, katâr 5 (Otuz mehârdır)
Bisrîk deve, re’s 21 (Yirmibir mehârdır)
Katır, re’s 18 (Onsekiz re’stir)

Bi-izni hurrire ed-defterü bi-sa‘yin kâmilin evfâ harrarahu el-fakīr ileyhi subhânehu er-râci bi-mennihi ve ihsânihi Mehmet el-kādı bi-Medinehi Konya el-masûne.

Hurrire haze’d-defter bi-ma‘rifeti abdülahkar nemmakahu el-abdülfakīr Abdülkerîm el-me’mur bi’l-umûri’l-askeriyye bi-Konyati’l-mahmiyye afâ anhu.

Zamîr-i Münîr-i Alem-tenvîr-i Hurşit Nazirlerine
Dolu